

BÁO CÁO VỀ TÌNH HÌNH QUYỀN CON NGƯỜI CỦA NGƯỜI ĐỒNG TÍNH, SONG TÍNH VÀ CHUYỂN GIỚI (“LGBT”) TẠI VIỆT NAM

HƯỚNG ĐẾN PHIÊN THỨ 18 KIỂM ĐIỂM ĐỊNH KỲ TOÀN CẦU TẠI LIÊN HIỆP QUỐC CỦA VIỆT NAM (THÁNG 1-2, 2014)

Báo cáo này được gửi lên Cao ủy Nhân quyền Liên Hiệp Quốc bởi:
Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường (iSEE)

I. TÓM TẮT BỐI CẢNH

Là thành viên của Liên Hiệp Quốc từ năm 1977, Việt Nam đã gia nhập Công ước Quốc tế về các Quyền Kinh tế, Xã hội và Văn hóa (ICESCR), Công ước Quốc tế về các Quyền Dân sự và Chính trị (ICCPR), Công ước về xóa bỏ mọi hình thức phân biệt đối xử với phụ nữ (CEDAW) vào năm 1982 và Công ước Quyền Trẻ em (CRC) vào năm 1990... Thông qua đó, Việt Nam đã thể hiện cam kết tôn trọng phẩm giá và quyền của mọi con người như nhau.

Mặc dù vậy, những trường hợp vi phạm quyền con người của người đồng tính,¹ song tính² và chuyển giới³ (sau đây gọi tắt là “**LGBT**”)⁴ vẫn được quan sát thấy và ghi nhận lại, mặc dù không đầy đủ và xuyên suốt.⁵ Có những vi phạm mang tính thể chế từ những quy định pháp luật, bên cạnh những vi phạm thuộc về thực thi và thái độ của nhà nước, công chúng.

Việt Nam chưa bao giờ hình sự hóa đồng tính, nhưng cũng không có các quy định cụ thể để bảo vệ và thúc đẩy quyền của người LGBT. Trong Kiểm điểm Định kỳ Toàn cầu (sau đây gọi tắt là “**UPR**”) lần 1 của Việt Nam, không có phần nào của báo cáo quốc gia hay các báo cáo liên quan đề cập tới quyền của người LGBT, cũng như không có khuyến nghị nào về việc thực thi các chính sách đảm bảo quyền liên quan tới xu hướng tính dục⁶ và bản dạng giới.⁷

Các hội nhóm LGBT trên mạng internet phát triển mạnh mẽ và không bị kiểm duyệt.⁸ Một số tổ chức vì quyền của người LGBT hoạt động hợp pháp,⁹ tập trung vào việc nghiên cứu, giáo dục công chúng, tổ chức sự kiện¹⁰ và vận động chính sách. Từ năm 2012, một số cơ quan của nhà nước bắt đầu có những nỗ lực để thừa nhận và bảo vệ quyền của người LGBT, song những thay đổi về mặt thể chế, pháp luật vẫn đang được chờ đợi trong tương lai.

¹ Là người cảm thấy hấp dẫn về tình cảm và thể chất với người cùng giới.

² Là người cảm thấy hấp dẫn về tình cảm và thể chất với cả hai giới.

³ Là người có giới tính bẩm sinh không trùng với giới tính mong muốn của họ. Ví dụ: có cơ thể là nam và nghĩ mình là nữ, hoặc ngược lại. Người chuyển giới không nhất thiết phải trải qua phẫu thuật thay đổi giới tính.

⁴ Viết tắt tiếng Anh của “người đồng tính nữ, đồng tính nam, song tính và chuyển giới” (lesbian, gay, bisexual, transgender). Thuật ngữ này ngày càng phổ biến trong pháp luật quốc tế và các quốc gia.

⁵ Các tư liệu của báo cáo này được sử dụng từ các nguồn: các quy định hiện hành của pháp luật, các vụ việc thực tế đã được phản ánh trên báo chí, các dữ liệu và báo cáo nghiên cứu khoa học được công bố, và các trường hợp cá nhân tiếp xúc trực tiếp với Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường.

⁶ Là sự hấp dẫn tình cảm hướng tới người cùng giới, khác giới hay cả hai. Từ đó có các xu hướng như đồng tính, dị tính hoặc song tính... (Từ khác: khuynh hướng tính dục, thiên hướng tính dục)

⁷ Là cảm nhận về giới tính mong muốn của một người.

⁸ Số lượng các thành viên đăng ký của gần 10 websites lớn nhất dành cho LGBT ở Việt Nam lên tới gần 500.000 thành viên.

⁹ Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường (thành lập năm 2007) và trung tâm ICS là (hoạt động năm 2008) là những tổ chức đầu tiên thúc đẩy và vận động cho quyền của người LGBT tại Việt Nam, hoạt động từ năm 2008.

¹⁰ Nhiều sự kiện ngoài trời được tổ chức như ngày hội “Tay trong tay”, sự kiện “Tự hào Việt”, nhảy đồng diễn “Yêu là Yêu”, ngày hội “Tôn vinh sự đa dạng”... thu hút hàng chục nghìn người tham gia.

II. KIẾN NGHỊ CHUNG

- Thúc đẩy cho việc ra đời luật chống phân biệt đối xử nhằm đảm bảo quyền bình đẳng của tất cả mọi người trong đó xu hướng tính dục và bản dạng giới là các căn cứ phân biệt đối xử bị cấm.
- Rà soát, sửa đổi, thay thế hay bãi bỏ tất cả các quy định pháp luật hiện hành đang gây cản trở hoặc có khả năng gây cản trở việc thực thi quyền con người dựa trên cơ sở xu hướng tính dục hay bản dạng giới.
- Thừa nhận một chế định hôn nhân bình đẳng không phân biệt giới tính.
- Thừa nhận quyền được thừa nhận trước pháp luật và quyền tự do với cơ thể của mình, không phân biệt bản dạng hay thể hiện giới của họ.
- Nhà nước thực thi nghĩa vụ tạo điều kiện và có biện pháp xóa bỏ phân biệt đối xử trên thực tế, thông qua các chương trình, chính sách hiện hành về văn hóa, giáo dục, sức khỏe, y tế, thanh niên, vv.
- Ký ủng hộ cho Tuyên bố quyền LGBT tại Đại hội đồng Liên Hiệp Quốc năm 2008, hoặc bảo trợ cho Nghị quyết quyền LGBT năm 2011 của Cao ủy Nhân quyền Liên Hiệp Quốc, hoặc cả hai.
- Áp dụng bộ nguyên tắc Yogyakarta như một công cụ để phát triển chính sách nhằm thực hành các tiêu chuẩn quyền con người quốc tế trong mối liên hệ với xu hướng tính dục và bản dạng giới vào pháp luật quốc gia.

III. CÁC VẤN ĐỀ THÚC ĐẨY VÀ BẢO VỆ CÁC QUYỀN CON NGƯỜI TRÊN CƠ SỞ THỰC THI CÁC NGHĨA VỤ NHÂN QUYỀN QUỐC TẾ

1. Quyền bình đẳng và không phân biệt đối xử

Mọi người đều có quyền được thụ hưởng các quyền con người mà không bị phân biệt đối xử vì xu hướng tính dục hay bản dạng giới của họ.¹¹

Hiến pháp Việt Nam năm 1992, sửa đổi năm 1992 quy định “[m]ọi công dân đều bình đẳng trước pháp luật.”¹²

Những trường hợp bị phân biệt đối xử trên thực tế rất đa dạng và phong phú, từ việc từ chối cung cấp dịch vụ, hàng hóa,¹³ bị từ chối tuyển dụng,¹⁴ phân biệt đối xử trong công việc¹⁵ sa thải dựa trên lý do xu hướng tính dục hay bản dạng giới,¹⁶ gặp khó khăn trong các thủ tục

¹¹ Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền (Điều 2), Công ước Quốc tế về các Quyền Dân sự và Chính trị (Điều 2.1), Công ước Quốc tế về các Quyền Kinh tế, Xã hội và Văn hóa (Điều 2.2), Công ước về Quyền Trẻ em (Điều 2.1), Tuyên bố Nhân quyền ASEAN (Điều 2)... đều thực hiện việc liệt kê các căn cứ chống phân biệt đối xử, trong đó, xu hướng tính dục và bản dạng giới có thể được xếp vào căn cứ “bất kỳ tình trạng nào khác.”

¹² Hiến pháp 1992, sửa đổi bổ sung năm 2001. Điều 52.

¹³ Một trường hợp đồng tính nữ tiếp xúc với Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường cho biết người này bị công ty bảo hiểm nhân thọ từ chối bán gói dịch vụ bảo hiểm với lý do trong hồ sơ khám sức khỏe bác sĩ ghi vào “đồng tính.”

¹⁴ L.Liêu - Tiểu Long, “Nỗi thống khổ” việc làm của người đồng tính, Người Đưa Tin, 2012, <http://www.nguoiduatin.vn/loi-thong-kho-viec-lam-cua-nguoi-dong-tinh-a55855.html>

¹⁵ Thụy c Anh, *Dở khóc dở cười chuyện đồng tính nơi công sở*, Thebox.vn, 2012, <http://www.baomoi.com/Do-khoc-do-cuoi-chuyen-dong-tinh-noi-cong-so/139/8712120.epi>

¹⁶ Hoàng Yến, *Nhà hàng bị kiện vì sa thải người đồng tính*, Pháp Luật TP.HCM, 2012, <http://phapluattp.vn/20120528104119876p1063c1016/nha-hang-bi-kiem-vi-sa-thai-nguoi-dong-tinh.htm>

hành chính với chính quyền...¹⁷ Điều này đòi hỏi các quy định pháp luật cần phải trở nên bao quát hơn, đủ hiệu quả để bảo vệ và tôn trọng quyền của tất cả mọi cá nhân như nhau.¹⁸

Trong pháp luật hình sự, người chuyển giới hay người đồng tính nam không được bảo vệ trong tội phạm hiếp dâm¹⁹ do có giới tính là nam trên giấy tờ.²⁰ Trường hợp một người chuyển giới ở Quảng Bình bị hiếp dâm gây tranh cãi trong chính cơ quan xét xử.²¹

Trong các vụ án, người đồng tính bị xem là “để trượt vào vòng tội lỗi,”²² nhưng lại yếu tố giảm nhẹ cho bị cáo nếu người bị hại là người đồng tính, vì cho rằng nạn nhân có “lối sống buông thả”²³ hoặc không đứng đắn.²⁴ Những quan điểm này nhiều khả năng ảnh hưởng tới sự công minh của thẩm phán cũng như tính công bằng của bản án.

Nhiều người chuyển giới không thể làm giấy chứng minh nhân dân (một loại thẻ căn cước) vì lý do thể hiện giới không phù hợp với giới tính bẩm sinh của người đó. Điều này gây khó khăn trong việc thực hiện các giao dịch dân sự hàng ngày của người chuyển giới, đặc biệt khi bị cơ quan có thẩm quyền yêu cầu phải xuất trình giấy tờ tùy thân,²⁵ một số trường hợp thường xuyên bị đưa về trụ sở công an và có hành vi bạo lực.²⁶

Việc biểu đạt bản dạng giới đôi khi bị xem là hành vi “đua đòi, gây rối xã hội, vi phạm đạo đức và truyền thống tốt đẹp”²⁷ và có thể bị can thiệp, xử lý.²⁸

¹⁷ Một trường hợp đồng tính nữ tiếp xúc với Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường cho biết công an đã kiểm tra chỗ thuê nhà của bạn và người yêu và xử phạt vì không đăng ký tạm trú. Khi lên cơ quan công an để đăng ký tạm trú thì bị yêu cầu chuyển đi nơi khác, vì họ sẽ không đồng ý đăng ký CHO hai người đồng tính như vậy.

¹⁸ Hiện tại Việt Nam chưa có luật chống phân biệt đối xử, những hành vi phân biệt đối xử được quy định trong từng luật cụ thể.

¹⁹ *Bộ luật Hình sự*. Điều 111. Mặc dù luật không quy định nạn nhân của tội phạm hiếp dâm chỉ là nữ, nhưng do diễn giải hành vi “giao cấu” phải là giữa nam và nữ, và pháp luật không thừa nhận bản dạng giới và tình trạng cơ thể của người chuyển giới, nên hành vi hiếp dâm một người chuyển đổi giới tính từ nam sang nữ cũng không bị xử lý tội hiếp dâm.

²⁰ Hoàng Yến, *Hiếp dâm người chuyển đổi giới tính, có bị tội?*, Pháp Luật TP.HCM, 2010, <http://phapluattp.vn/20100824122757371p1063c1016/hiiep-dam-nguoi-chuyen-doi-gioi-tinh-co-bi-toi.htm>

²¹ Pháp luật TP.HCM, *Vụ hiếp dâm người chuyển đổi giới tính: Phải giám định mới xử được?*, 2010, <http://phapluattp.vn/20100826111728969p0c1063/vu-hiep-dam-nguoi-chuyen-doi-gioi-tinh-phai-giam-dinh-moi-xu-duoc.htm>

²² Triệu Dương, *Tội phạm đồng tính: Ngày càng gia tăng*, Hà Nội Mới, 2012, <http://www.baomoi.com/Toi-pham-dong-tinh-Ngay-cang-gia-tang/104/9032554.epi>

²³ Phong Anh, *Hung thủ sát hại giám đốc đồng tính thoát án tử hình*, Báo Đất Việt, 2010, <http://www.baomoi.com/Hung-thu-sat-hai-giam-doc-dong-tinh-thoat-an-tu-hinh/104/5945010.epi>

²⁴ Cảnh Sát Toàn Cầu, *Giết người, chặt xác: Mối lo tội phạm đồng tính*, 2013, <http://www.anninhthudo.vn/Phap-luat/Giet-nguoi-chat-xac-Moi-lo-toi-pham-dong-tinh/481099.antd>

²⁵ *Nghị định 38/2005/NĐ-CP*.

²⁶ Dữ liệu nghiên cứu của Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường: Nhiều trường hợp đồng tính nữ và chuyển giới nữ sang nam ở quận 6, TP.HCM bị dân phòng, công an đánh đuổi, bắt đưa về trụ sở công an hoặc đưa tới trung tâm giáo dục vì không có giấy tờ.

²⁷ Giám đốc Sở Tư pháp TP.HCM Ưông Thị Xuân Hương phát biểu trong Hội nghị tổng kết thi hành luật Hôn nhân và Gia đình ngày 16/4/2013: “[G]iới trẻ đang chạy theo phong trào đua đòi lẫn nhau để chuyển giới. (...) gây rối xã hội, vi phạm đạo đức và truyền thống tốt đẹp của dân tộc.”

²⁸ Nhiều trường hợp người chuyển giới tiếp xúc với Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường cho biết họ thường xuyên bị cán bộ địa phương giải tán không được tụ tập, lui tới một số địa điểm nhất định và thường đưa ra lời cảnh báo về “giới giới nghiêm” sau 0h là không được ở ngoài đường. Một số địa điểm công cộng cũng từ chối những người chuyển giới bước vào.

Ngoài những phân biệt được thể chế hóa trong pháp luật, sự kỳ thị và phân biệt đối xử với người LGBT diễn ra phổ biến ở khía cạnh thực thi pháp luật và thái độ của số đông dân chúng trong các khía cạnh: văn hóa, xã hội, y tế, giáo dục...

Nhiều giáo viên chưa được cập nhật kiến thức khoa học về đồng tính và xu hướng tính dục, dẫn đến hành vi lăng mạ, xúc phạm, phân biệt đối xử học sinh vì lý do xu hướng tính dục hoặc bản dạng giới.²⁹

Kỳ thị và phân biệt đối xử dựa trên xu hướng tính dục và bản dạng giới tại các cơ sở y tế có xảy ra, dù là hành vi bị cấm.³⁰ Nhiều trường hợp bệnh nhân là người đồng tính hay chuyển giới bị bác sĩ mắng mỏ, khinh miệt, thậm chí từ chối khám chữa bệnh vì hành vi tính dục hay thể hiện giới của mình.³¹

KHUYẾN NGHỊ:

- Thúc đẩy việc xây dựng luật chống phân biệt đối xử hoặc quy định trong hiến pháp, đưa việc phân biệt đối xử dựa trên yếu tố xu hướng tính dục và bản dạng giới thành một trong các yếu tố phân biệt đối xử bị nghiêm cấm.
- Thay các thuật ngữ phân biệt giới tính như “nam, nữ” thành “công dân” hay “vợ, chồng” thành “các bên trong hôn nhân.”
- Quy định quyền tự do với cơ thể của mình để giúp người chuyển giới, người liên giới tính không bị phân biệt đối xử vì thể hiện giới, được pháp luật thừa nhận và có quyền lựa chọn thay đổi giới tính, tên gọi và giấy tờ nhân thân.
- Xây dựng cơ chế bảo hiến hiệu quả và bảo đảm việc thực thi các chính sách pháp luật hợp hiến.

2. Quyền được công nhận trước pháp luật

Mọi người ở mọi nơi đều có quyền được công nhận là một cá nhân trước pháp luật,³² và được công nhận hợp pháp bản dạng giới tự xác định của mỗi người, đảm bảo các thủ tục liên quan đến giấy tờ nhân thân của một cá nhân phản ánh đúng được bản dạng giới tự xác định của họ.

Một số nhà làm luật cho rằng chỉ nên xác định lại giới tính đối với những trường hợp “khuyết tật bẩm sinh về giới tính.” Còn những trường hợp phẫu thuật chuyển đổi giới tính do mong muốn thì chưa thừa nhận, vì lo sợ sẽ không thể quản lý được.³³

Pháp luật chỉ quy định về “xác định lại giới tính”³⁴ cho người liên giới tính³⁵ chứ không quy định về “chuyển đổi giới tính” cho người chuyển giới. Mặc dù ghi nhận rõ nguyên tắc “[b]ảo

²⁹ Hồ Hương Giang, *Học trò đồng tính, thầy cô lạc hậu 20 năm*, Vietnamnet, 2012, <http://vietnamnet.vn/vn/giao-duc/72607/hoc-tro-dong-tinh--thay-co-lac-hau-20-nam.html>

³⁰ *Luật Khám bệnh, chữa bệnh*. Điều 9

³¹ Nguyễn Thu Nam, *Nghiên cứu về kỳ thị với đồng tính nam ở một số cơ sở y tế tại Hà Nội và TP.HCM*, Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường, 2010.

³² *Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền*. Điều 6.

³³ Tuệ Khanh, *Hôn nhân đồng tính cần được quy định trong Hiến pháp?*, Vnmedia, 2013, <http://www.baomoi.com/Hon-nhan-dong-tinh-can-duoc-quy-dinh-trong-Hien-phap/139/10533561.epi>

³⁴ *Bộ luật Dân sự*. Điều 36.

³⁵ Là người có giới tính sinh học không xác định rõ là nam hay nữ.

đảm mỗi người được sống theo đúng giới tính của mình”,³⁶ và cũng có đủ trình độ y tế để thực hiện,³⁷ song do người chuyển giới được xem là “người đã hoàn thiện về giới tính” nên bị nghiêm cấm thực hiện chuyển đổi giới tính.³⁸

Quy định này còn ẩn chứa một khả năng những người liên giới tính còn nhỏ có thể bị đưa đi phẫu thuật giới tính mà không được sự đồng ý của người đó,³⁹ có nguy cơ giới tính được phẫu thuật không phải là giới tính mong muốn của người đó khi lớn lên.⁴⁰

Năm 2009, cô giáo Phạm Lê Quỳnh Trâm trở thành người đầu tiên được pháp luật công nhận việc chuyển giới, vì cô là người liên giới tính.⁴¹ Tuy vậy, vào đầu năm 2013 chính quyền địa phương tỉnh Bình Phước đã lên tiếng muốn hủy bỏ quyết định công nhận giới tính của Quỳnh Trâm, vì cho rằng có vi phạm trong thủ tục hành chính,⁴² đồng thời còn muốn kỷ luật cán bộ đã trực tiếp giải quyết vụ việc.⁴³ Bộ Tư pháp sau đó đã yêu cầu tạm dừng việc hủy quyết định này và xin ý kiến thủ tướng.⁴⁴

Việc chuyển đổi giới tính theo mong muốn bị coi là “trái với quy luật của tạo hóa, phục vụ cho các quan niệm tâm sinh lý lệch lạc, băng hoại đạo đức”⁴⁵ hay do “do mắc bệnh tâm lý.”⁴⁶

Pháp luật cũng chỉ thừa nhận việc thay đổi giấy tờ cho những người liên giới tính đã phẫu thuật giới tính.⁴⁷ Những người chuyển giới đi phẫu thuật ở nước ngoài về, dù không bị phạt,⁴⁸ nhưng cũng không được thừa nhận.⁴⁹

³⁶ Nghị định 88/2008/NĐ-CP. Khoản 1 Điều 3.

³⁷ Tuyết Nhung, *Bệnh viện VN thừa khả năng phẫu thuật chuyển đổi giới tính*, Vietnamnet, 2007, <http://www.baomoi.com/Benh-vien-VN-thua-kha-nang-phau-thuat-chuyen-doi-gioi-tinh/82/1085116.epi>

³⁸ Nghị định 88/2008/NĐ-CP. Khoản 1 Điều 4.

³⁹ Nếu dưới 9 tuổi, việc yêu cầu can thiệp y tế và thay đổi giấy tờ sẽ do cha mẹ, người giám hộ tự quyết định mà không cần sự đồng ý của người đó. Nếu từ đủ 9 tuổi tới dưới 18 tuổi, việc yêu cầu can thiệp y tế và thay đổi giấy tờ sẽ cần phải có sự đồng ý của người đó. Tham khảo *Mẫu tờ khai số 08 ký hiệu TP/HT-2012-TKTD, CCHT* trong phụ lục đính kèm *Thông tư số 05/2012/TT-BTP*.

⁴⁰ Một trường hợp tiếp xúc với Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường cho biết từ nhỏ người này đã được phẫu thuật xác định giới tính là nam. Tuy nhiên khi lớn lên lại có cảm nhận bản dạng giới của mình lại là nữ.

⁴¹ Thi Trân, *Người chuyển giới đầu tiên được công nhận tại VN*, Vnexpress, 2012, <http://giadinh.vnexpress.net/tin-tuc/to-am/nguoi-chuyen-gioi-dau-tien-duoc-cong-nhan-tai-vn-2307222.html>

⁴² Bùi Liêm, *Thu hồi "quyết định chuyển giới đầu tiên của Việt Nam"*, Tuổi Trẻ, 2013, <http://tuoitre.vn/chinh-tri-xa-hoi/531078/thu-hoi-quyet-dinh-chuyen-gioi-dau-tien-cua-viet-nam.html>

⁴³ Chế Bắc – Thi Ngoan, *Đề nghị hủy công nhận giới tính cô giáo chuyển giới*, Vnexpress, 2013, <http://giadinh.vnexpress.net/tin-tuc/gioi-tinh/de-nghi-huy-cong-nhan-gioi-tinh-co-giao-chuyen-gioi-2416914.html>

⁴⁴ Hoàng Hưng, *Tạm chưa thu hồi quyết định chuyển giới của cô giáo Quỳnh Trâm*, Lao Động, 2013, <http://laodong.com.vn/Xa-hoi/Tam-chua-thu-hoi-quyet-dinh-chuyen-gioi-cua-co-giao-Quynh-Tram/103311.blđ>

⁴⁵ Thu Huệ, *Người khiếm khuyết về giới tính được trở lại đúng danh phận*, An Ninh Thủ Đô, 2013, <http://www.anninhthudo.vn/Loi-song/Nguoi-khiem-khuyet-ve-gioi-tinh-duoc-tro-lai-dung-danh-phan/491218.antđ>

⁴⁶ “Thạc sỹ Nguyễn Huy Quang, Vụ phó Vụ Pháp chế (Bộ Y tế), thành viên ban soạn thảo cho biết: “Không phải ai có nhu cầu chuyển đổi giới tính cũng được đáp ứng. Dự thảo Nghị định đã quy định, chỉ những trường hợp bệnh lý về giới tính như dị tật bẩm sinh hoặc bị các bệnh lý di truyền được các bác sỹ chuyên khoa chỉ định mới được xác định lại giới tính. Trong số những người có nhu cầu, có một bộ phận có lối sống lệch lạc, chỉ muốn thoả mãn sở thích cá nhân hay vì một lý do nào đó nên “đòi” chuyển đổi sẽ bị pháp luật cấm. Bởi về mặt sinh lý, giới tính của họ đã hoàn thiện mà không cần phải can thiệp. Đối với những “bệnh nhân” này, chỉ cần điều trị về mặt tâm lý”.

Mai Tâm, *Chuyển đổi giới tính: Không đáp ứng theo nhu cầu*, Dân Trí, 2007, <http://dantri.com.vn/suc-khoe/chuyen-doi-gioi-tinh-khong-dap-ung-theo-nhu-cau-209805.htm>

⁴⁷ Nghị định 88/2008/NĐ-CP. Khoản 1 Điều 10 – Điều 11.

Năm 2002, một ca sỹ có nghệ danh Cindy Thái Tài là người đầu tiên công khai việc chuyển giới của mình.⁵⁰ Tới nay đã hơn 10 năm, Cindy Thái Tài vẫn chưa thể thay đổi giấy tờ nhân thân dù tình trạng cơ thể đã là một người phụ nữ. Đây cũng là tình trạng chung của rất nhiều người chuyển giới khác, được biết tới nhiều trong lĩnh vực ca hát như: Di Yến Quỳnh, Cát Tuyền, Ái Xuân, Phan Thu Hương, Hương Giang, Franky Nguyễn, Khanh Chi Lâm...⁵¹ hay rất nhiều người đã phẫu thuật chuyển giới “không có tên” khác.⁵²

Quyền thay đổi họ tên là quyền có điều kiện, chỉ thừa nhận việc thay đổi họ tên của “người được xác định lại giới tính.”⁵³ Những người chuyển giới, dù phẫu thuật hay chưa, đều gặp khó khăn trong cuộc sống hàng ngày vì không thể thay đổi tên gọi cho phù hợp với thể hiện giới và tình trạng cơ thể đang có của mình.

KHUYẾN NGHỊ:

- Cho phép thay đổi họ, tên phù hợp với giới tính mong muốn của một người.
- Quy định việc thay đổi giới tính của một người được thực hiện trong trường hợp không xác định được giới tính sinh học của người đó hoặc theo nguyện vọng của người đó muốn thay đổi giới tính cho phù hợp với mong muốn của mình.”
- Thêm vào giới tính “Khác” theo yêu cầu cho những người liên giới tính hoặc những người chuyển giới chưa thực hiện xác định giới tính.
- Việc xác định giới tính phải do người liên giới tính quyết định khi đã trưởng thành. Chỉ cho phép phẫu thuật giới tính của những người liên giới tính khi tình trạng liên giới tính gây ảnh hưởng hoặc đe dọa đến tính mạng và sức khỏe của người đó.

3. Quyền được kết hôn, lập gia đình

Mọi người đều có quyền được lập gia đình, bất kể xu hướng tính dục và bản dạng giới của họ.⁵⁴ Gia đình tồn tại ở nhiều hình thức khác nhau. Không có gia đình nào phải chịu sự phân biệt đối xử trên cơ sở xu hướng tính dục và bản dạng giới của bất kỳ thành viên nào trong gia đình đó, bao gồm cả việc nhận con nuôi hoặc hỗ trợ sinh sản.

Liên quan tới hôn nhân cùng giới, Bộ trưởng Bộ Tư pháp Hà Hùng Cường đã phát biểu quan điểm “không được tạo ra định kiến xã hội đối với cộng đồng và cá nhân người đồng tính” và “nên có cơ chế pháp lý để bảo vệ những lợi ích chính đáng về nhân thân, tài sản hoặc con (nếu có) giữa những người cùng giới tính có quan hệ sống chung với nhau.”⁵⁵

⁴⁸Như trên. Khoản 2 Điều 1.

⁴⁹Như trên. Điều 11 – Điều 14.

⁵⁰ Thái Sơn - Thiên Hương - Thế Văn, *Đi tìm "chính mình"*, Thanh Niên, 2013, <http://www.thanhnien.com.vn/pages/20130124/lam-sao-de-duoc-cong-nhan-la-chinh-minh.aspx>

⁵¹ Lao Động Cuối Tuần, *Chuyển đổi giới tính: Dễ đổi "hình", không dễ đổi "tên"*, 2013, <http://laodong.com.vn/Lao-dong-cuoi-tuan/Chuyen-doi-gioi-tinh-De-doi-hinh-khong-de-doi-ten/106211.bld>

⁵² Cộng đồng người chuyển giới tại Việt Nam thường lẩn khuất và gắn nhiều với hình ảnh nghèo, ít học, làm những công việc ít được xã hội tôn trọng. Tuy vậy, lý do chính dẫn tới những hình ảnh đó là vì đa phần người chuyển giới đều không có cơ hội học tập và tìm công việc ổn định do sự phân biệt đối xử từ chính gia đình, nhà trường, xã hội.

⁵³Bộ luật Dân sự. Điểm e Khoản 1 Điều 27.

⁵⁴Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền. Điều 16.

⁵⁵ Lê Kiên, *Không nên định kiến với người đồng tính*, Tuổi Trẻ, 2012, <http://tuoitre.vn/Chinh-tri-Xa-hoi/503408/khong-nen-dinh-kiem-voi-nguoi-dong-tinh.html>

Chính phủ Việt Nam cũng có những thảo luận chính thức về hôn nhân cùng giới, tham khảo kinh nghiệm quốc tế và khả năng hợp pháp hóa ở Việt Nam.⁵⁶ Trong quá trình sửa đổi luật Hôn nhân và Gia đình, có nhiều ý kiến trái chiều nhau của các ban, ngành, địa phương, điều này dẫn đến việc Bộ Tư pháp đề ra 3 phương án: hợp pháp hóa hôn nhân giữa những người cùng giới tính, hoặc chỉ thừa nhận một số quyền nhân thân, tài sản của việc chung sống cùng giới, hoặc giữ nguyên quy định cấm như hiện tại.⁵⁷

Các ý kiến phản đối chủ yếu dựa vào luận điểm hôn nhân cùng giới là trái với thuần phong mỹ tục, làm xói mòn giá trị truyền thống hay cổ xúy lối sống lệch lạc của giới trẻ.⁵⁸

Việc nhận con nuôi bị giới hạn bởi “con nuôi của một người độc thân hoặc của cả hai người là vợ chồng,”⁵⁹ người đồng tính nam cũng không thể được hỗ trợ sinh sản bằng phương pháp mang thai hộ.⁶⁰

Việt Nam cũng không cho phép công dân Việt Nam kết hôn với công dân của nước đã hợp pháp hóa hôn nhân cùng giới tại cơ quan có thẩm quyền của Việt Nam,⁶¹ không thừa nhận hôn nhân cùng giới được tiến hành đăng ký hợp pháp ở nước ngoài.⁶²

KHUYẾN NGHỊ:

- Bãi bỏ điều khoản quy định về việc cấm kết hôn giữa những người cùng giới tính.
- Thừa nhận một chế định hôn nhân bình đẳng không phân biệt giới tính. Hai người cùng giới có quyền đăng ký kết hôn và hưởng đầy đủ các quyền lợi và nghĩa vụ như hai người khác giới; hoặc
- Xây dựng chế định về việc chung sống có đăng ký giữa hai người cùng giới. Đảm bảo đầy đủ các quyền như các cặp khác giới, bao gồm nhưng không giới hạn các quyền như quyền nhân thân đại diện cho nhau, quyền tài sản chung, quyền thừa kế, quyền nuôi con nuôi chung, quyền phân chia tài sản...

4. Quyền an toàn cá nhân và quyền riêng tư

Mọi người, bất kể thuộc xu hướng tính dục hay bản dạng giới nào, đều có quyền an toàn cá nhân và được nhà nước bảo vệ trước bạo lực và những tổn hại cơ thể gây ra bởi công chức chính phủ, cá nhân hay nhóm.⁶³

Mọi người, bất kể thuộc xu hướng tính dục hay bản dạng giới nào, đều có quyền được hưởng sự riêng tư mà không bị can thiệp tùy tiện và trái pháp luật.⁶⁴

⁵⁶ Viêt Thịnh, *Nên công nhận sống chung đồng giới!*, Pháp Luật TP.HCM, 2012, <http://phapluattp.vn/2012121412471575p1060c1105/nen-cong-nhan-song-chung-dong-gioi.htm>

⁵⁷ Phan Dương, *Việt Nam có thể không cấm kết hôn đồng giới*, Vnexpress, 2013, <http://giadinh.vnexpress.net/tin-tuc/gioi-tinh/viet-nam-co-the-khong-cam-ket-hon-dong-gioi-2658225.html>

⁵⁸ Ông Thị Xuân Hương, Giám đốc Sở Tư pháp TP.HCM phát biểu trong Hội nghị tổng kết thi hành luật Hôn nhân và Gia đình ngày 16/4/2013: “[X]ét về nhiều phương diện khác như văn hoá, truyền thống, đạo đức... thì chưa nên công nhận [hôn nhân cùng giới]. Việc thừa nhận hôn nhân cùng giới có thể làm xói mòn các giá trị hôn nhân truyền thống tốt đẹp, cổ xúy cho lối sống lệch lạc tình dục của giới trẻ.”

⁵⁹ Luật Nuôi con nuôi. Khoản 3 Điều 8.

⁶⁰ Nghị định 12/2003/NĐ-CP. Khoản 1 Điều 6.

⁶¹ Nghị định 24/2013/NĐ-CP. Điều i Khoản 1 Điều 12.

⁶² Như trên. Khoản 1 Điều 1.7.

⁶³ Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền. Điều 3.

⁶⁴ Tuyên ngôn Quốc tế về Nhân quyền, Điều 12; Công ước Quốc tế về Quyền Dân sự và Chính trị, Điều 17.

Pháp luật Việt Nam có quy định cấm các hành vi bạo lực gia đình,⁶⁵ nhưng trên thực tế người LGBT tại Việt Nam lại bị bạo hành thể chất và tinh thần chủ yếu từ phía gia đình.⁶⁶

Các hành vi như hành hạ, ngược đãi, đánh đập, gây áp lực thường xuyên về tâm lý, tài chính, quản lý mối quan hệ cá nhân, buộc rời khỏi nơi ở, hoặc buộc không được rời khỏi nơi ở dựa trên lý do xu hướng tính dục hay bản dạng giới vẫn vẫn được xem là chuyện riêng của gia đình,⁶⁷ dẫn tới những hậu quả nghiêm trọng như trầm cảm, bỏ nhà, mất đi niềm tin, tự tử hoặc đoạt mạng sống.⁶⁸ Có trường hợp gia đình bố trí cho người lạ hiếp dâm con gái đồng tính của mình với suy nghĩ để thay đổi xu hướng tính dục của con.⁶⁹

Ngược lại với việc không được tiếp cận dịch vụ y tế đủ thân thiện và nhạy cảm, nhiều người LGBT còn bị ép chữa bệnh, uống thuốc, điều trị với lý do là người LGBT, dẫn đến nhiều hậu quả nghiêm trọng.^{70 71}

Hành vi bạo hành gia đình mặc dù được áp dụng cho các cặp khác giới đã kết hôn, cũng như không kết hôn mà chung sống với nhau như vợ chồng,⁷² nhưng bỏ sót những cặp cùng giới đang chung sống với nhau.

Đối với người đồng tính và song tính, những người cùng giới tính thuộc trường hợp cấm kết hôn.⁷³ Tuy không công nhận tính pháp lý của những lễ cưới,⁷⁴ nhưng thực tế nhiều lễ cưới của người đồng tính ở các tỉnh Cà Mau,⁷⁵ Kiên Giang,⁷⁶ Bình Dương⁷⁷ đã bị cơ quan chính quyền can thiệp, gọi lên giáo dục, phạt tiền, bắt cam kết chấm dứt mối quan hệ, yêu cầu rời khỏi địa phương.

⁶⁵ *Luật Phòng, chống bạo lực gia đình*. Điều 2.

⁶⁶ Nguyễn Cúc, *Để gia đình không bạo hành người đồng tính*, Báo Tin Tức, 2011, <http://www.baomoi.com/De-gia-dinh-khong-bao-hanh-nguoi-dong-tinh/139/6922896.epi>

⁶⁷ Phương Trang, *Người đồng tính và bị kịch bị gia đình chối bỏ*, Vnexpress, 2011, <http://giadinh.vnexpress.net/tin-tuc/to-am/nguoi-dong-tinh-va-bi-kich-bi-gia-dinh-choi-bo-2321906.html>

⁶⁸ Nghiên cứu 'Kì thị và phân biệt đối xử với người đồng tính, lưỡng tính và chuyển giới ở Việt Nam' CCIHP, 2008; Nghiên cứu 'Kì thị và phân biệt đối xử với người nữ yêu nữ' ISEE, 2009; Nghiên cứu 'Nhu cầu của những người đồng tính nữ ở Hà Nội' CSAGA, 2009; Nghiên cứu 'Bạo lực với những người đồng tính nam và chuyển giới' CCIHP, 2010.

⁶⁹ Đức Chương, *Xích chân, tống vào trại tâm thần "cai" đồng tính*, Người Đưa Tin, 2012, <http://www.nguoiduatin.vn/xich-chan-tong-vao-trai-tam-than-cai-dong-tinh-a10448.html>

⁷⁰ <http://www.nguoiduatin.vn/mat-an-mat-ngu-chua-benh-dong-tinh-cho-con-a62441.html>

⁷¹ Một trường hợp tiếp xúc với Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường cho biết khi gia đình biết người này là đồng tính nữ, đã đưa cô đến chữa "bệnh" tại bệnh viện Bệnh Viện, Viện 103. Một bác sĩ tại đây đã áp dụng cả biện pháp dùng hai điện cực thần kinh cũng như kê nhiều loại thuốc an thần cho cô uống liên tục trong 2 năm.

⁷² *Luật Phòng, chống bạo lực gia đình*. Khoản 2 Điều 2.

⁷³ *Luật Hôn nhân và Gia đình*. Khoản 5 Điều 10.

⁷⁴ *Như trên*. Khoản 1 Điều 11.

⁷⁵ Tháng 2/2012 tại thị trấn Đầm Dơi tỉnh Cà Mau, hai cô gái N. và Nh. đã làm đám cưới. Sau khi chính quyền triệu tập hòa giải, hai người đã chia tay và bỏ đi nơi khác sống.

Minh Anh, *Xôn xao đám cưới đồng tính nữ ở Cà Mau*, Vietnamnet, 2012, <http://vietnamnet.vn/vn/xa-hoi/60843/xon-xao-dam-cuoi-dong-tinh-nu-o-ca-mau.html>

⁷⁶ Tháng 5/2012 tại thị xã Hà Tiên tỉnh Kiên Giang, hai chàng trai H. và Q. đã làm đám cưới. Sau khi bị chính quyền gọi lên giáo dục và phạt tiền 500.000 đồng, nếu tái phạm sẽ phải rời khỏi địa phương.

PV (TH), *Đám cưới đồng tính bị phạt, đôi uyên ương bỏ trốn*, Vietnamnet, 2012, <http://vietnamnet.vn/vn/doi-song/74113/dam-cuoi-dong-tinh-bi-phat--doi-uyen-uong-bo-tron.html>

⁷⁷ Tháng 7/2012 tại thành phố Thủ Dầu Một tỉnh Bình Dương, hai cô gái P. và Ph. đã làm đám cưới. Nhà hàng tiệc cưới thì bị nhắc nhở, còn hai cô gái đã trốn đi nơi khác khi biết chính quyền đang tìm mình để giáo dục. Trương Khởi, *Sau đám cưới đồng tính, "đôi uyên ương" biến mất*, Vietnamnet, 2012, <http://vietnamnet.vn/vn/xa-hoi/82982/sau-dam-cuoi-dong-tinh---doi-uyen-uong--bien-mat.html>

Lý giải là do chính quyền địa phương hiểu sai giữa “kết hôn” và “lễ cưới”,⁷⁸ sau khi dư luận lên tiếng phản đối,⁷⁹ Bộ Tư pháp đã dự kiến bỏ quy định phạt tiền hành vi kết hôn cùng giới.⁸⁰

KHUYẾN NGHỊ:

- Nhà nước thực thi nghĩa vụ tạo điều kiện và có biện pháp xóa bỏ phân biệt đối xử trên thực tế, bằng các cách thức như tuyên truyền, vận động, giáo dục công chúng.
- Đưa chủ đề LGBT vào trong các chương trình, chính sách hiện tại về văn hóa, giáo dục, sức khỏe, y tế, thanh niên...
- Thúc đẩy việc xây dựng luật chống kỳ thị, đưa việc kỳ thị dựa trên yếu tố xu hướng tính dục và bản giới tính thành một trong các yếu tố phân biệt đối xử bị nghiêm cấm.
- Rà soát, sửa đổi, thay thế hay bãi bỏ tất cả các quy định pháp luật hiện hành đang gây cản trở hoặc có khả năng gây cản trở việc thực thi quyền con người của LGBT.
- Tạo điều kiện hơn nữa cho các tổ chức xã hội dân sự vận động và thúc đẩy cho quyền bình đẳng của LGBT.

⁷⁸ Nghị định 87/2001/NĐ-CP. Điểm e, Khoản 1, Điều 8.

⁷⁹ Trương Long, *Quy định phạt kết hôn đồng giới: 'Một bước lùi'*, Tiền Phong, 2013, <http://www.tienphong.vn/Phap-Luat/619186/Quy-dinh-phat-ket-hon-dong-gioi-Mot-buoc-lui-tpp.html>

⁸⁰ P. Thảo, *Bỏ phạt người kết hôn đồng giới, nâng mức phạt ngoại tình*, Dân Trí, 2013, <http://dantri.com.vn/xa-hoi/bo-phat-nguoi-ket-hon-dong-gioi-nang-muc-phat-ngoai-tinh-717752.htm>